

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

عنوان:

بررسی موازین فقهی و حقوقی حریم خصوصی

استاد راهنما:

دکتر محمد حسن جوادی

نگارنده:

مجتبی شیر علی زاده

شهریور ۱۳۹۳

حق چاپ و نشر این پایان نامه برای دانشگاه ارومیه محفوظ است

خبرت خراب‌تر کرد جراحت جدایی چو خیال آب روشن که به
تشنگان نمایی

بشدی و دل بپردی و به دست غم سپردی شب و روز در خیالی و
ندانمت کجایی

تو چه ارمغانی آری که به دوستان فرستی چه از این به ارمغانی که تو
خویشتن بیایی

تقدیم به:

امام عصرم

مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه شریف)

روحی له الفد

تقدیر و تشکر

زبان عاجز است از بیان ارادت حقیر به محضر اساتید محترمی که علم دین را خالصانه در اختیار ما گذاشتند. الفاظ ابتر است از بیان سپاس‌گذاری این جانب، خدمت اساتید بزرگوارم؛ دکتر سید مهدی صالحی، حجت الاسلام دکتر سید مهدی قریشی، حجت الاسلام دکتر حاجی آقا محمدی، استاد نیکخواه، استاد علیپور و استاد راهنمای بزرگوارم، جناب آقای دکتر محمد حسن جوادی که در پیشبرد این پایان‌نامه نهایت همکاری و لطف خود را مبذول فرمودند. لذا بنده کمال تشکر و قدردانی را از تک‌تک این عزیزان دارم.

همچنین تقدیر و تشکر می‌کنم از پدر بزرگوارم که راه درست اندیشیدن را به من نشان داد و همیشه در تمام طول دوران تحصیل حامی و یار و یاور من بودند و مادر بزرگوارم به سبب تمامی زحماتی که برایم کشیده‌اند.

علائم اختصاری:

ق.ا.د.م.....قانون اساسی

ق.ا.د.م.....قانون آیین دادرسی مدنی

ق.م.ا.....قانون مجازات اسلامی

چکیده

حریم خصوصی یکی از نیازهای اصلی بشر است و حقی محسوب می‌شود که افراد براساس آن می‌توانند تعیین کنند که دیگران تا چه اندازه باید به آن حیطة وارد شوند. حریم خصوصی متشکل از زندگی خصوصی و کلیه امور ناظر به یک شخص است؛ خانه، اطلاعات خصوصی، اطلاعات مربوط به جسم، روابط خانوادگی، ویژه‌گی‌های شخصیتی و... نمونه‌هایی بارز از امور خصوصی محسوب می‌شوند. لذا انسان بر همه این امور به نوعی سلطه و حاکمیت دارد که هیچ کس حق تجاوز بر آنها را ندارد مگر به اجازه فرد یا این‌که به موجب قانون و مجوز قضایی از مقامات ذیصلاح. اگر چه در حقوق موضوعه جمهوری اسلامی ایران، در قوانین مختلف صراحتاً عنوان حریم خصوصی مورد حمایت واقع نشده است اما می‌توان این حمایت را در بطن اصول مختلف قانون اساسی و قوانین مختلف مشاهده کرد اما با وجود حمایت مواد قانونی مختلف از حوزه‌های مختلف حریم خصوصی خلأهای قانونی زیادی وجود دارد. که در این بررسی نیز ضمن بیان قلمرو حریم خصوصی در قالب حوزه‌های مختلف آن، به آن خلأها اشاره شده است. و این ضرورت احساس می‌شود تا با وضع قوانینی جامع ابهاماتی که در این مواد وجود دارد برداشته شود. همچنین در فقه اسلامی نیز اگر چه همانند حقوق ایران صراحتاً عنوان حریم خصوصی را مورد حمایت قرار نداده است اما در مواجهه با مقوله حریم خصوصی، موضعی به اصطلاح تحویل‌گرایانه دارد لذا در اسلام، حریم خصوصی، در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر نظیر حق مالکیت، منع تجسس و غیبت و سوءظن، حرمت افترا و توهین و قذف، حرمت اشاعة فحشاء، حرمت استراق سمع و بصر و ... مورد حمایت واقع شده است که طی یک فصل با بررسی هریک از این مفاهیم به نوعی موضع اسلام در مقابله با نقض حریم خصوصی مورد بررسی قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: حریم خصوصی - آزادی - اطلاعات - منع تجسس

فهرست

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۲.....	تعریف مسئله و بیان اصلی تحقیق.....
۳.....	سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....
۳.....	فرضیات تحقیق.....
۴.....	اهداف تحقیق.....
۴.....	کاربرد تحقیق.....
۴.....	روش اجرایی تحقیق.....

فصل اول: کلیات

۶.....	۱-۱- مفهوم حریم خصوصی.....
۶.....	۱-۱-۱- مفهوم حریم.....
۷.....	۱-۱-۱-۱- حریم در اصطلاحات فقهی و حقوقی.....
۹.....	۱-۲- مفهوم خصوصی.....
۹.....	۱-۳- مفهوم حریم خصوصی از دیدگاه حقوقدانان.....
۱۲.....	۱-۴- تعریف حریم خصوصی در قانون ایران.....

۱۲.....حمايت از حریم خصوصی در اسناد بین المللی حقوق بشر.....

۱۳.....۱-۱-۵- حوزه‌های حریم خصوصی.....

۱۴.....۲-۱- پیشینه حریم خصوصی.....

۱۶.....۳-۱- مبانی حریم خصوصی.....

۱۶.....۱-۳-۱- حمايت حریم خصوصی از خود مختاری و استقلال فرد.....

۱-۳-۲- حریم خصوصی به عنوان محدود کننده ماهیت توسعه طلب و مداخله گر
دولت.....۱۸

۲۰.....۴-۱- توجیه نقض حریم خصوصی در موارد معین.....

۲۴.....۵-۱- نتیجه گیری.....

فصل دوم: موازین فقهی حریم خصوصی

۲۶.....۱-۲- مقدمه.....

۲۷.....۲-۲- حرمت تجسس.....

۲۷.....۱-۲-۲- آیه دال بر حرمت تجسس.....

۲۹.....۲-۲-۱-۱- اهل ایمان مخاطبین آیه.....

۳۰.....۳-۲-۲- ممنوعیت تجسس در قوانین ایران.....

۳۱.....۴-۲-۲- روایات دال بر حرمت تجسس.....

۳۵.....۳-۲- حرمت سوء ظن نسبت به دیگران.....

۳۵.....۱-۳-۲- آیه دال بر حرمت سوء ظن.....

- ۳۷-۲-۳-۲- روایات حرمت سوء ظن..... ۳۷
- ۴۰-۲- ممنوعیت غیبت..... ۴۰
- ۴۰-۲-۴-۱- آیه دال بر حرمت غیبت..... ۴۰
- ۴۲-۲-۴-۲- روایات حرمت غیبت..... ۴۲
- ۴۳-۳-۴-۲- استثنای حرمت غیبت..... ۴۳
- ۴۶-۲-۵- حرمت افترا و قذف..... ۴۶
- ۴۶-۲-۵-۱- آیات دال بر حرمت قذف..... ۴۶
- ۴۹-۲-۵-۲- قذف یا تهمت..... ۴۹
- ۵۰-۲-۶- ممنوعیت اشاعه فحشاء..... ۵۰
- ۵۰-۲-۶-۱- آیات دال بر ممنوعیت اشاعه فحشاء..... ۵۰
- ۵۳-۲-۶-۳- ارتباط ممنوعیت اشاعه فحشاء با حفظ حریم خصوصی..... ۵۳
- ۵۵-۲-۶-۴- روایات حرمت اشاعه فحشاء..... ۵۵
- ۵۷-۲-۷- ممنوعیت ورود به منزل غیر..... ۵۷
- ۵۷-۲-۷-۱- آیات دال بر حرمت ورود به منزل غیر..... ۵۷
- ۶۰-۲-۷-۲- روایات دال بر حرمت ورود به منزل غیر..... ۶۰
- ۶۳-۲-۸- ممنوعیت استراق سمع و بصر..... ۶۳
- ۶۶-۲-۹- دلیل عقلی حرمت تجسس..... ۶۶

۶۶.....۱-۹-۲- اصل عدم ولایت.....

۶۷.....۲-۹-۲- اصل حرمت.....

۶۸.....۱۰-۲- دیدگاه امام خمینی در مورد حق حریم خصوصی.....

۷۱.....۱۱-۲- نتیجه گیری.....

فصل سوم: بررسی حوزه های حریم خصوصی

۲-۳-

۷۳.....مقدمه.....

۷۴.....۲-۳- حریم خصوصی اطلاعاتی.....

۷۵.....۱-۲-۳- تولید و جمع آوری داده‌ها.....

۷۷.....۲-۲-۳- پردازش و انتقال یا تبادل شخصی داده‌ها.....

۸۱.....۳-۲-۳- افشاء و به کارگیری طلاعات.....

۸۲.....۴-۲-۳- حمایت از اطلاعات و داده‌ها در حقوق ایران.....

۸۴.....۳-۳- حریم خصوصی منازل و اماکن.....

۸۸.....۱-۳-۳- ورود ماموران برای تفتیش و بازرسی.....

۸۹.....۱-۱-۳-۳- ضرورت بازرسی.....

۹۰.....۲-۱-۳-۳- گرفتن مجوز قضایی از مقام قضایی.....

۹۱.....۳-۱-۳-۳- زمان بازرسی.....

۹۲.....۴-۱-۳-۳- حضور گواه و متصرف قانونی.....

۹۳.....	۴-۳- حریم خصوصی جسمانی.....
۹۴.....	۳-۴-۱- تفتیش عقیده.....
۹۵.....	۳-۴-۲- توقیف و بازرسی افراد.....
۹۷.....	۳-۴-۲-۱- بازرسی داخلی بدن.....
۹۹.....	۳-۴-۲-۲- آزمایش خون.....
۹۹.....	۳-۴-۲-۳- جراحی ، معاینه اندام‌های داخلی و شستشوی معده.....
۱۰۱.....	۳-۴-۲-۴- بیومتریکس یا تشخیص هویت از طریق مشخصات جسمانی.....
۱۰۲.....	۳-۵- حریم خصوصی ارتباطاتی.....
۱۰۲.....	۳-۵-۱- تعریف حریم خصوصی ارتباطاتی.....
۱۰۳.....	۳-۵-۱- مصادیق نقض حریم ارتباطاتی.....
۱۰۳.....	۳-۵-۲- مصونیت مکاتبات و نامه‌ها.....
۱۰۷.....	۳-۵-۲-۱- پایش تلفن‌ها.....
۱۱۱.....	۳-۶- نتیجه گیری.....
۱۱۲.....	خلاصه و پیشنهادات.....
۱۱۵.....	منابع و مأخذ.....
۱۲۸.....	Astract

مقدمه:

حریم خصوصی قلمروئی برای حق خلوت انسان‌ها است که با حقوق و آزادی‌های فردی در اجتماع هم ریشه است. ماهیت آن با هویت و شخصیت انسان پیوند دارد، لذا در طول تاریخ همپای رشد فکر و تمدن بشری، مفهوم و مصادیق آن متحول گردیده است. همان‌گونه که حقوق فطری برتر از اراده حکومت‌ها به صورت غایت مطلوب برای انسان است، حریم خصوصی نیز امری فطری و لازمه حفظ حقوق انسانی است.

افزون بر انسان‌ها، حیوانات نیز به طور غریزی برای خود و دیگران حریم خصوصی قائل هستند و از آن در مقابل تجاوز دیگر حیوانات دفاع می‌کنند. آشیانه پرندگان، لانه حیوانات مختلف، شکارگاه درندگان، ایستادن زنبور نگهبان در در آستانه کندوی عسل، پيله کرم ابریشم، تار عنکبوت، نزاع‌های دیدنی حیوانات در حیات وحش، و بالاخره مکالمه و انتقال رمز گونه اطلاعات به یکدیگر بدون امکان دستیابی دیگران، همگی دلالت بر پذیرش حریم خصوصی توسط جانداران می‌نماید. فراتر از آن، حتی گردش اجرام بزرگ سماوی در محور و مسیر معین و حرکت وضعی و انتقالی سیارات و ستاره‌ها تا گردش الکترون به دور پروتون به عنوان کوچکترین ذرات خلقت و دفع قطب‌های مخالف آهن‌ربا، نشان از نظم گیتی و وجود مقررات برای قلمرو فعالیت و حریم اجرام و اجسام و مقابله آنان برای دفع امور ناملائم با طبعشان و حفاظت از رمز و راز گیتی به صورت سنتی پایدار می‌نماید. البته حریم خصوصی در مورد حیوانات و جامدات از نوع خاص است، در حالی که در مورد انسان انواع مختلفی از حریم خصوصی متصور است.

لذا حریم خصوصی در مورد انسان به لحاظ تعدد ابعاد وجودی و پیچیدگی شخصیت او، از لحاظ لایه‌های مختلف روانی، موضوع بسیار مهمتر و متنوع‌تر است. بنابراین به عنوان بخشی از زندگی انسان که باید از دید و نظارت دیگران در امان باشد، مقوله‌ای آشنا برای بشر است که از دیر باز نظر او را به خود جلب کرده است. اما این که حریم خصوصی چیست، چه تعریفی دارد، و تا چه حد اهمیت دارد اموری هستند که در فرهنگ‌های گوناگون پاسخ‌های متفاوتی دارند. در این مقال، مفهوم حریم خصوصی و نیز تعاریف و برخی مسائل آن روشن شده است.

تعریف مسأله و بیان اصلی تحقیق

حریم خصوصی حق اولیه افراد در مصون ماندن حوزه خصوصی ایشان از هرگونه مداخله و تصرف بدون اجازه و مجوز قانونی می‌باشد. شناسایی حریم خصوصی به عنوان حقی از حقوق مدنی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، که البته برخورداری و اعمال این حق با مشکلات و معضلات چندی همراه است. پذیرش حریم‌هایی که هیچ کس حتی دولت نتواند وارد آن شود و تعریف ضابطه معین برای ورود به آن حوزه و مطالبه از دولت برای شناسایی این حق در اجرای آن و مجازات کردن افرادی که بدون دلیل، این حریم را نقض می‌کنند از جمله عواملی است که در تحقق مشکلات و معضلات مربوط به حریم خصوصی، ماهیت و قلمرو آن نقش آفرینی داشته اند.

حریم خصوصی حقی است برای افراد در حوزه خصوصیشان، این حق دارای مفهومی سیال می‌باشد که امروزه مفاهیمی از جمله: آزادی وجدان و اندیشه، کنترل بر جسم، داشتن خلوت و تنهایی در منزل و مکان، کنترل بر اطلاعات شخصی، رهایی از نظارتهای سمعی و بصری دیگران و حمایت از حیثیت و اعتبار خود را شامل می‌شود. حریم خصوصی حق آزاد زندگی کردن با میل و سلیقه ی خود و با حداقل مداخله و ورود دیگران است. برای این مفاهیم حقوقی از حریم خصوصی، در شرع و حقوق موازین و قواعدی قرار داده شده است که قابل بررسی و تحقیق می‌باشند. اما با وجود این موازین حقوقی، در قوانین موضوعه ایران یک اصل یا ماده صریحی که بر خود حریم خصوصی اشخاص به صراحت دلالت کند وجود ندارد و به صورت مشخص حمایت نشده است و تنها به طور ضمنی و در بطن قواعد حقوقی ایران حمایت شده است امید آن است که این بررسی گامی در جهت تبیین ماهیت و قلمرو و شرایط این حق شود.

سابقه و ضرورت انجام تحقیق:

حریم خصوصی یکی از به روزترین مفاهیم حقوقی عصر حاضر محسوب می شود و می توان گفت روزانه افراد بسیاری در نقاط مختلف جهان درگیر آن هستند و حریم خصوصی آن ها به طرق مختلف نقض می شود، ممکن است عده ای ناخواسته آن را نقض کنند، یا عده ای بدون هیچ دلیل موجه و آگاهانه اقدام به نقض آن کنند، حال تمامی این موارد ضرورت شناخت موازین و مفاهیمی که در مورد حریم خصوصی در شرع و حقوق وجود دارد را فراهم می کند.

تاکنون کتب، مقالات و پایان نامه های مختلف با موضوع حریم خصوصی تدوین و منتشر شده اند از جمله: کتاب تجسس از حریم خصوصی افراد نوشته احسان علی اکبر بابوکانی، کتاب حقوق فناوری اطلاعات از حمید رضا انصاری، آزادی های عمومی و حقوق بشرازدکتر موتمنی، پایان نامه های ارشد نوشته شده: بررسی فقهی حقوقی محدودیت آزادی بیان در حریم خصوصی از زهرا صادق محتشم و حمایت کیفری از حریم خصوصی از مهلا ملکی و نیز مقالات متعدد از جمله: حریم خصوصی ارتباطات اینترنتی از ستار زرکلام، حریم خصوصی و حقوق شهروندی سید رضا هاشمی و همچنین حریم خصوصی شهروندان در اندیشه امام خمینی (س)، که با امعان نظر به پیشینه تحقیق، تلاش خواهیم کرد، مبانی فقهی و حقوقی حریم خصوصی را به صورت شفاف با مصادیق مبتلی به مورد بحث و بررسی قرار دهیم.

فرضیه ها :

۱. حریم خصوصی یک حق محسوب می شود.
۲. حریم خصوصی افراد غیر قابل تعرض میباشد مگر اینکه مجوز قانونی یا اجازه ی خود فرد وجود داشته باشد.
۳. قواعد حریم خصوصی در جوامع مختلف متفاوت است .
۴. حریم خصوصی دارای مصادیق گوناگون می باشد.
۵. مصادیق مختلف حریم خصوصی در فقه اسلامی از احکام خاصی برخوردار است.

هدف تحقیق:

هدفی که از این تحقیق متصور می شود این است که بتوان با بررسی موازین فقهی و حقوقی: ۱. اهمیت حریم خصوصی با تمامی مفاهیمی که بر آن متصور است مشخص شود. ۲. نشان دادن ضرورت حمایت از آن در قوانین موضوعه ایران و برداشتن خلاهای موجود در این قوانین.

کاربرد تحقیق :

- در امر پژوهش می تواند برای دیگر دانشجویان در مقالات و پایان نامه هایی که در این مورد نوشته می شود قابل استفاده باشد.
- در امر قانون گذاری نیز می تواند مورد توجه قرار گیرد.

(د) روش تحقیق

در این تحقیق، برای گردآوری داده ها از روش کتابخانه ای استفاده شده است و علاوه بر منابع سنتی نظیر کتب و مجلات از منابع جدید مانند سایت ها و مجلات الکترونیکی نیز استفاده و پس از جمع آوری و مطالعه منابع، برای نگارش و تدوین و تحقیق، از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است.

فصل اول

کلیّات

۱-۲ مفهوم حریم خصوصی

حریم خصوصی به عنوان بخشی از زندگی انسان، گر چه پیشینه‌ای به درازای زندگی انسان دارد، اما این واژه ی مرکب، اصطلاحی جدید است که نه در فقه و نه در حقوق، سابقه چندانی ندارد از این رو لازم است ابتدا هر یک از مفردات این اصطلاح تبیین گردد.

۱-۲-۱ معنی لغوی حریم

حریم در لغت عرب از ریشه حَرَمَ می‌باشد. خلیل در تعریف حریم می‌گوید والحریم: "الذی حرم مسه فلا یدنی منه" و در المحيط فی اللغة نیز آمده است "الحریم: الذی حرم مسهلاً فلا یدنی منه... (فراهیدی، ۱۴۱۰ه.ق: ج ۳، ص ۲۲) یعنی: حریم به معنای چیزی است که مس آن حرام باشد و نباید به آن نزدیک شد؛ و چنان‌که در اقرب الموارد آمده است: حریم از ریشه "حَرَمَ" و به معنای منع کردن و باز داشتن می باشد و حَرَمَ را از آن جهت حَرَمَ می گویند که هتک آن ممنوع و تحریم شده و حریم به معنای چیزی است که انسان از آن دفاع می‌کند (شرتوتی، ۱۴۰۳ق: ج ۱، ص ۱۴۸).

اما اگر به صورت مرکب به کار رود در این صورت کلمه حریم، گاه به مال اضافه می شود و گاه به انسان؛ در صورتی که کلمه حریم به مال اضافه شود به معنای «اطراف و پیرامون» است یا همانند حریم چاه که به معنای زمین اطراف آن است که خاک چاه را در آن می‌ریزند یا برای آب بردن به حیوانات و مانند آن، مورد استفاده قرار می‌گیرد و حریم خانه که به زمین اطراف آن گفته می‌شود که استفاده کامل از آن بدان نیازمند است (فیروز آبادی ، ۱۴۱۲ق: ۴۵۲).

در صورتی که واژه حریم به انسان اضافه شود، به معنای چیزی است که باید از آن دفاع کرد و به خاطر آن جنگید(همان). حریم به این معنا جان، آبرو، اهل و عیال و اموال انسان را شامل می‌شود.

در صورتی که مصدر باشد به معنای «باز داشتن از چیزی» و «بی بهره کردن از چیزی» است.

در صورتی که صفت باشد به معنایی از این قبیل است: «بازداشت کرده» و «حرام کرده شده» که مس آن جایز نیست؛ چیزی که حرام باشد و دست بدان نتوان زد؛ چیزی که آن را حمایت کنند و جنگ کنند بر آن.

در صورتی که اسم باشد به معنای «حرمت و احترام»، «آبروی مردم»، «گراگرد حوض و چاه»، «پیرامون»، «دورادور»، «دوروبر»، «حوالی و اطراف» و... می باشد (دهخدا، ۱۳۷۳ق، ذیل ماده حرم).

۱-۲-۱-۱ حریم در اصطلاح فقهی و حقوقی :

بحث از حریم اولین بار در فقه و سپس در کتاب‌های حقوقی مسلمانان مطرح شد. از این رو ابتدا تعریف حریم از دیدگاه فقها را ذکر می‌کنیم.

حریم در فقه به معنای منع است؛ یعنی چیزی که نزدیک شدن به آن برای غیر صاحب‌اش ممنوع است (مجلسی، ۱۴۰۶ق: ج ۶، ص ۲۴۱؛ صدر، ۱۴۱۷ق: ج ۵، ص ۹۹).

موضوع حریم در فقه از دو جنبه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است؛ یکی جنبه اقتصادی و دیگری جنبه اخلاقی. جنبه اقتصادی به مال بر می‌گردد؛ اما جنبه اخلاقی مربوط به مال نیست؛ بلکه مربوط به مالک مال است و لذا حریم، به خود آنان نیز اضافه می‌شود. بر این اساس، فقها برای حریم، دو مصداق ذکر کرده‌اند؛ یکی در مورد اموال و دیگری در مورد انسان. آنان معمولاً مصداق اول را در باب «احیاء اموات» و مصداق دوم را در ابواب «جهاد» و «حدود» مطرح کرده‌اند که به هر یک از این دو کاربرد می‌پردازیم.

مرحوم علامه حلی، حریم در کاربرد نخست را این گونه تعریف کرده است: «حریم، اشاره است به مواضع نزدیک [یک چیز] که استفاده کامل از آن چیز، نیازمند به آن مواضع باشد؛ همانند راه به سوی آب و محل ریختن خاک چاه و مانند آن» (علامه حلی، ۱۴۰۴ه.ق: ص ۱۳).

حضرت امام خمینی (ره) نیز در مورد این کاربرد چنین بیان نموده است: کسی که زمین بایری را برای احداث خانه، باغ، مزرعه، یا غیر آن‌ها آباد کند، آن مقدار از زمین اطراف آن که استفاده کامل از شی احداث شده، نیازمند آن است و عادتاً متعلق به مصالح آن است، تابع شی احداث شده بوده و حریم نامیده می‌شود (امام خمینی، ۱۳۷۹: ج ۲، ص ۱۸۹). مرحوم صاحب جواهر، همین تعریف را با کمی اختلاف در عبارت، از مرحوم شهید نقل نموده‌اند (نجفی، ۱۳۹۲ق: ج ۷، ص ۳۲). در عبارات دیگر فقها نیز مشابه همین تعریف آمده است.

در مورد این مصداق از حریم، تذکر این نکته لازم است که تعریف حریم در این مصداق، گرچه عام است و منقول و غیر منقول را شامل می شود و عبارات برخی از فقها نیز به گونه ای است که موهم عمومیت حریم نسبت به هر چیزی است همانند این که فرموده اند: «حریم کل شیء مقدار ما یتوقف علیه الانتفاع به» (خوئی، ۱۴۱۰ق: ج ۲۸، ص ۱۵۳).

مصداق دوم حریم عبارت است از: «چیزی که [انسان] از آن دفاع و حمایت می کند و بر سر آن می جنگد» (مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ج ۲۹، ص ۲۸۴). این معنا هم آبروی انسان و هم اهل و عیال او را شامل می شود. شهید ثانی در بحث از نفس نوشته است: «انسان حق دارد در حد توان از جان و مال خویش دفاع کند».

امام خمینی (ره) می فرماید: «اشکالی نیست در این که انسان، حق دارد از جان و حریم و مالش در برابر محارب و مهاجم و دزد و مانند آن دفاع کند (امام خمینی، ۱۳۷۹: ص ۴۶۳؛ شهید اول، ۱۴۱۴ق: ج ۲، ص ۵۹).

فقهای دیگری که در این باره نظر داده اند همین عبارت را آورده اند ملاحظه می شود که فقها، کلمه حریم را در برابر «جان» و «مال» به کار برده اند و مصادیق آن را نیز در کلمات خود چنین بر شمرده اند: «لو هجم علی حریمه زوجه کانت او غیرها بالتجاوز علیها و جب دفعه بأی نحو ممکن، و لو انجز الی قتل المهاجم، بل لظاهر کذا لک لوکان الهجمه علی عرض الحریم - بمادون التجاوز»: اگر هجوم آورد به حریم او چه به زنش باشد یا غیر آن، واجب است جلوگیری از تجاوز او به هر صورتی که ممکن باشد، اگر چه منجر به کشتن فرد مهاجم شود؛ ظاهر حکم وجوب دفاع ثابت است؛ اگر هجوم به حریم آبرو در حدی کمتر از تجاوز باشد.

پس این مصداق از حریم، آبرو و اهل و عیال آدمی را نیز شامل می شود. و دایره حریم فراتر از مالکیت خصوصی است (امام خمینی، ۱۳۷۹: ص ۴۸۷؛ خوئی، ۱۴۱۰ق: ج ۲۸، ص ۵۷).

واژه حریم به عنوان یک اصطلاح حقوقی نیز اولین بار در ایران، قبل از این که در کتاب - های حقوقی به کار رود در قانون مدنی به کار رفت و این گونه تعریف شد: «حریم، مقداری از اراضی اطراف ملک و قنات و امثال آن است که برای کار انتفاع از آن، ضرورت دارد» (قانون مدنی، ماده ۱۳۶). این تعریف، همان تعریفی است که فقها برای کاربرد نخست حریم ارائه کرده اند با این که برخی از حقوقدانان ایرانی می گویند: «زبان حقوقی هر کشور، ساخته عالمان حقوق است و همین زبان است که... قانون گذار نیز از آن پیروی می کند» (کاتوزیان، همان: ۲۱۶ و ۲۱۷). اما خود آنان تعریف مستقلی از حریم ارائه نکرده اند اما کاربرد دوم حریم، چون

در قانون نیامده است، حقوق دانان آن را تعریف نکرده‌اند (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸: ج ۳، ص ۱۶۵). و در آن مورد صرفاً به اصطلاح «حرمة المنازل» اکتفا کرده و در تعریف آن گفته‌اند «حرمة المنازل؛ یعنی پاس داشتن احترام منازل مسکونی مردمان و هتک حرمت منازل نکردن» (همان: ص ۱۶۵۲).

۱-۲-۲ معنای خصوصی

واژه خصوصی در لغت به معنای مقابل «عمومی»، «ویژه»، «اختصاصی» است [مثلاً] جامعه خصوصی... درباره جلساتی گفته می‌شود که غیر از اعضای تشکیل دهنده آن، کسی دیگر در آن حضور ندارد؛ مقابل جلسه عمومی (دهخدا، ۱۳۷۳: ماده خصوصی و عمومی). در زبان عربی برای حکایت از این معنا، واژه «الخاصة» به کار می‌رود که آن نیز به معنای «غیر عمومی» و «اختصاصی» است (فراهیدی، ۱۴۱۴ق: ذیل ماده خصوصی).

با روشن شدن مفهوم دو واژه حریم و خصوصی، رایه تعریف از «حریم خصوصی» آسان می‌شود که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۱-۲-۳ مفهوم حریم خصوصی از دید حقوق دانان

با آن که عبارت «حریم خصوصی» در زبان محاوره و نیز در مباحث فلسفی، سیاسی و حقوقی مکرر استعمال می‌شود ولی هنوز تعریف یا تحلیل واحدی از این اصطلاح ارائه نشده است. مفهوم حریم خصوصی، ریشه‌های عمیقی در مباحث جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی و میزان ارزش آن در فرهنگ‌های مختلف دارد.

به طور کلی حریم خصوصی یک مفهومی سیال است که معانی مختلفی از جمله آزادی اندیشه، کنترل بر جسم خود، کنترل بر اطلاعات راجع به خود، آزادی از نظارت‌های دیگران، خلوت و تنهایی، حمایت از حیثیت و اعتبار و حمایت در برابر تفتیش‌ها و تجسس‌ها را شامل می‌شود (انصاری، ۱۳۸۶: ص ۱۱). بسیاری از نظریه پردازان بر این باورند که حریم خصوصی فی‌نفسه یک مفهوم با ارزش و بامعناست. مناقشه‌های فلسفی اینان درباره تعریف حریم خصوصی در نیمه دوم قرن بیستم برجسته شده و عمیقاً از تحولاتی که در عرصه حمایت حقوقی و قانونی از حریم خصوصی صورت گرفته متأثر شده است. برخی برای دفاع از حریم خصوصی؛ بر کنترل اطلاعات راجع به افراد تأکید کرده‌اند، برخی دیگر مفهوم حریم خصوصی